

University of Groningen

Het postnatale evenwicht in Groen Links

Voerman, Gerrit

Published in:
De Helling

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Final author's version (accepted by publisher, after peer review)

Publication date:
1992

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Voerman, G. (1992). Het postnatale evenwicht in Groen Links. *De Helling*, 34-7.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

G. Voerman, 'Het post-natale evenwicht in Groen Links', in: *De Helling*, 5 (1992), 2 (zomer), 34-37.

Het postnatale evenwicht in Groen Links

De geboorte van GROEN LINKS verliep soepel en snel. Het was een bevalling die haar weerga in de vaderlandse partijpolitieke geschiedenis niet kent. De voortekenen wezen juist op een moeilijke bevalling. De samenstellende delen van wat tot voor kort enigszins geringschattend klein-links heette, leken gebukt te gaan onder politiek isolationisme. Voor een flink deel van het partij kader scheen de emotie van de nestwarmte belangrijker dan de ratio van de samenwerking. Maar de leden van de partijen gingen zonder mokken, ja zelfs enthousiast akkoord met de uitkomst van de achterkamertjes-onderhandelingen van hun politieke leiders. Hóe Groen Links is Groen Links twee jaar na haar geboorte?

Wanneer de mate van verdeeldheid over de gevoelige vraag wie lijsttrekker moet worden als graadmeter kan worden beschouwd voor het welslagen van de fusie van Groen Links, dan is de éénwording van de nieuwe partijformatie ronduit een succes. Slechts acht procent van de geënquêteerde afgevaardigden op het tweede partijcongres in december 1991 vond dat de nieuwe lijstaanvoerder uit zijn of haar 'oude' partij moest komen, de rest vond dit niet relevant of was zelfs tegen. Seksetegenstellingen bleken op dit punt sterker dan de scheidslijnen tussen bloedgroepen: meer dan de helft gaf uitdrukkelijk de voorkeur aan een vrouwelijke lijsttrekker. In *organisatorisch* opzicht lijkt de fusie van Groen Links behoorlijk geslaagd. De bloedgroepen staan elkaar niet naar het leven wat betreft de toekomstige topman of -vrouw. Bovendien menen ze aan de basis behoorlijk tot hun recht te komen: volgens het ondervraagde kader worden leden van de 'oude partijen' zelden vanwege hun politieke komaf gepasseerd of weggestemd voor een functie.

eigen domein

In theorie kan worden gesteld dat een fusie een grotere kans van slagen heeft naarmate de betrokken partijen meer tot hetzelfde ideologische en sociale domein behoren. De totstandkoming van de Vrijheidsbond in 1921 voltrok zich onder ideale omstandigheden. De voor het grootste deel behoudend-liberale groeperingen die hierin opgingen, recruteerden hun aanhang uit de gegoede kringen. Een kwart eeuw later, bij de oprichting van de PvdA in 1946, was het gezelschap aanmerkelijk gemêleerder. De SDAP, de links-liberale VDB en de progressief-christelijke CDU waren ideologisch bepaald niet één pot nat. Ook in sociaal opzicht waren zij verre van homogeen: de SDAP organiseerde vooral arbeiders, de VDB representeerde boeren, middenstanders en intellectuelen, en onder de aanhang van de CDU waren nogal wat pachtboeren. In 1980 gingen ARP, CHU en KVP in het CDA op. De achterban was sociaal heterogeen, maar de religieuze identiteit en het confessionalisme vormden een uitstekend bindmiddel.

Evenals bij de Vrijheidsbond voltrok de fusie van Groen Links zich ook onder een gunstig sociaal gesternte. Aanvankelijk waren de achterban van de CPN enerzijds en van PPR en PSP anderzijds zeer uiteenlopend. Mede door de opkomst van de nieuwe middenklasse convergeerden zij echter. Werden de communistische congressen vroeger gedomineerd door de arbeidersklasse, na 1970 raakte deze overschaduwde door de witteboordenwerkers en intellectuelen. Bij de PPR en PSP waren deze groepen eveneens dominant aanwezig. Het oprichtingscongres van Groen Links in 1990 bevestigde dit patroon. Uit de toen gehouden enquête leverde het beeld op van een tamelijk homogeen gezelschap van dertigers en veertigers, wonend in de

Randstad en onkerkelijk.

De verschillen tussen de bloedgroepen waren bij de geboorte van Groen Links *sociaal* gezien dus te verwaarlozen. Grotendeels behoorden de congresgangers tot de nieuwe middenklasse van hoog opgeleide ambtenaren en beambten in de dienstverlenende of educatieve sector, met vaak de (semi-)overheid als werkgever. Industriearbeiders kwamen in het stuk niet meer voor; ook bij de CPN niet.

Ook in *ideologisch* opzicht waren de verschillen lange tijd groot. PSP en PPR legden de nadruk op immateriële zaken als feminisme, vrede en milieu, terwijl de stalinistische CPN vooral pal stond voor de sociaal-economische belangenbehartiging van de arbeidersklasse. In de jaren tachtig kwam er ook op het ideologische terrein toenadering op gang. Toch zijn de tegenstellingen op dit vlak nog niet geheel overbrugd, zoals in het volgende artikel in deze serie zal worden uiteengezet.

electorale averij

Ook al zijn partijen in sociaal en ideologisch opzicht aan elkaar verwant, zij zullen doorgaans weinig behoefte hebben samen te gaan - tenzij zij in hun voortbestaan bedreigd worden. Met andere woorden: wanneer de kiezers, gevolgd door partijleden, hun partij in de steek laten, is de kans groot dat fusiegeluiden opklinken.

De PvdA vormt de uitzondering op deze regel: hier was de fusie vooral het produkt van de eenheidsgedachte tijdens de drukkende omstandigheden in de oorlog en de euforie van de bevrijding. Bij de totstandkoming van de Vrijheidsbond en het CDA daarentegen was zware electorale averij overduidelijk de stimulus.

Groen Links past geheel in dit rijtje van Vrijheidsbond en CDA. De traumatische verkiesingsuitslag van 1977, waarbij CPN, PSP en PPR in totaal van zestien naar zes zetels kelderen, is achteraf bezien van groot belang geweest. Voor het eerst kwam toen het gescheiden optrekken van de drie bij landelijke verkiezingen ter discussie te staan. Na een kleine opleving aan het begin van de jaren tachtig gaf het electorale rampjaar 1986 (toen CPN en EVP uit de Tweede Kamer verdwenen) de doorslag. De ondervraagde Groen-Linkse congresgangers hadden in 1991 echter de neiging om deze ijzeren electorale wet van de partijfusie te negeren. Slechts veertig procent meende dat de afnemende kiezersgunst het voortbestaan van hun partij bedreigde. De communistische bloedgroep was realistischer. Driekwart koesterde de vrees dat een zelfstandige CPN electoraal niet zou overleven. Uiteraard bestond voor deze bezorgdheid bij CPN'ers meer aanleiding dan bij PPR- en PSP-leden.

succesfactoren

Electoraal verval van partijen gecombineerd met sociale en ideologische verwantschap, vormt een uitstekend klimaat waarin de fusiegedachte kan gedijen. Wanneer tussen de potentiële partners ook nog op uiteenlopende niveaus wordt samengewerkt, stijgen de kansen op een uiteindelijk samengaan, al was het alleen maar omdat psychologische barrières erdoor worden geslecht.

Op de PvdA na zijn aan de genoemde partijfusies supra- en sub-nationale vormen van electorale samenwerking voorafgegaan. Evenals bij het CDA was de weg naar Groen Links geplaveid met deze vormen van samenwerking. PSP en PPR sloegen in de jaren zeventig vaak de handen ineen bij gemeenteraads- en Statenverkiezingen. Vanaf 1982 deed de vernieuwde CPN hier ook aan mee. Een paar jaar later kwam het trio bij de Europese verkiezingen voor het eerst met één lijst en één program uit. Deze electorale samenwerking werd in 1991 inderdaad door een overgrote meerderheid van de ondervraagde congresgangers aangemerkt als een belangrijk fusiemotief.

Maar liefst tweeëntachtig procent meende dat deze samenwerking de scheiding op landelijk niveau ongeloofwaardig maakte.

Het verkiezingsfront was niet de enige plaats waar partijen hun fusiepartners ontmoeten. Een niet-electorale vorm van samenwerking was bij voorbeeld regelmatig parlementair overleg, al dan niet in geïnstitutionaliseerd verband. Bij de totstandkoming van Groen Links lijken de veelvuldige contacten van de Kamerfracties van PSP, PPR, CPN en EVP in de eerste helft van de jaren tachtig zeker een rol te hebben gespeeld, ondanks de remmende invloed van PSP-fractievoorzitter *Fred van der Spek*.

Een andere vorm van niet-electorale samenwerking was de 'buitenparlementaire samenwerking'. Deze fusiebevorderende factor is niet te generaliseren. Hij is in het vaderlandse politieke spectrum vrijwel uitsluitend op Groen Links van toepassing. PPR, PSP en later CPN ontmoetten elkaar in de nieuwe sociale bewegingen, die in de jaren zeventig de wind behoorlijk in de zeilen kregen. Leden van de verschillende partijen kwamen elkaar bij demonstraties of blokkades tegen, hun besturen werkten nogal eens samen in diverse overlegorganen. Niet alleen ging van de bewegingen een *convergerende* werking uit op de programma's van PPR, PSP en CPN, maar bovendien vervaagden de onderlinge scheidslijnen sterk door de gezamenlijke acties. De congresgangers beaamden dit in groten getale: vierentachtig procent meende dat door de buitenparlementaire samenwerking veel wantrouwen was verdwenen.

faalfactoren

Per definitie roept een fusie bij de betrokken partijen centrifugale krachten op. Van de Vrijheidsbond tot en met Groen Links leidde het éénwordingsproces tot *afsplittingsen* ter linker- en ter rechterzijde.

Bij de PPR haakten de voorstanders van samenwerking met de PvdA af. De PSP zag de 'Spekianen' vertrekken. Deze verklaarde tegenstanders van een klein-linkse alliantie richtten de PSO op, die geen lang leven beschoren was. Bij de CPN stapten de 'horizontalen' op, mede vanwege de samenwerking. Zij verenigden zich in het VCN. Voor deze enige nog bestaande oppositionele groepering kon het Groen Linkse kader dat in december 1990 werd ondervraagd, weinig waardering opbrengen. Gevraagd naar een cijfer om de sympathie voor een bepaalde partij tot uitdrukking te brengen, kreeg het VCN maar een drie - óók van de oud-communisten. De eigen (oude) partij en het nieuwe onderkomen Groen Links werden met een negen aanmerkelijk royaler bedeed. Ook andere mogelijke alternatieven als de SAP en De Groenen (de VTO-PSP bestond op dat moment nog niet) kregen geen voldoende (resp. 4,7 en 5,8).

In geval van een electorale mislukking van Groen Links wenste ongeveer tweederde van de respondenten toch gewoon door te gaan met deze nieuwe formatie. Uitwijken naar een naburige partij werd in dat geval slechts door een kleine minderheid overwogen, evenals de heroprichting van de oude partij.

seismologie van fusies

De vier partijfusies hebben zich alle voorgedaan in een periode waarin de politieke constellatie door ingrijpende maatschappelijke ontwikkelingen uit balans was geraakt. De uitbreiding van het *kiesrecht* voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog, de *vernieuwingsgeest* van de Tweede Wereldoorlog, de *ontzuiling* van de jaren zestig en de opkomst van de *nieuwe middenklasse* zorgden voor de schokken die het éénwordingsproces op gang brachten.

Structurele electorale achteruitgang, afkalvende machtsposities en ideologische crises vergrootten de bereidheid tot samenwerking met partijen die politiek verwant zijn en sociologisch niet al te zeer verschillen. Wanneer de samenwerking eenmaal op gang kwam, kreeg deze - mede

onder invloed van de 'vijandige' omgeving waarin deze partijen verkeerden - een eigen dynamiek.

Alleen het fusieproces van de PvdA wijkt af van dit algemene model. Hadden de andere fusies vooral een verdedigend karakter, de PvdA-fusie was meer aanvallend gericht. De term 'doorbraak' geeft dat al aan. Bij de 'defensieve', meer geleidelijk verlopen fusies was er sprake van een lange incubatietijd. Jarenlang werd over de mogelijkheid van fusie gesproken of onderhandeld. Bij de 'offensieve' fusie van de PvdA ontstond het eigenlijke idee van een samengaan van SDAP, VDB en CDU pas in het najaar van 1945. Om het verschil in seismologische termen uit te drukken: de defensieve fusies waren meer *tektonisch* van aard, het gevolg van de trage beweging der aardlagen. De offensieve fusie daarentegen was *vulkanisch*: in een plotselinge eruptie smolten de betrokken partijen samen.

survival

Groen Links kan overduidelijk als een *defensieve* fusie worden getypeerd. Het kader wil daar niet aan: zoals gezegd is het electorale *survival*-motief niet populair. Meer offensieve motieven voor de fusie zoals ideologische vernieuwing en het aantrekken van meer kiezers, scoren onder de geënquêteerden aanmerkelijk hoger (resp. zeventig en zesentachtig procent).

In deze neiging om voor meer positieve drijfveren te kiezen, komt in zekere zin de *identificatie* van de congresganger met Groen Links tot uitdrukking. De nieuwe partij heeft bepaald wortel geschoten onder het middenkader, zo bleek uit de enquête van december 1991. Maar zes procent van de respondenten was nog steeds niet blij met de samensmelting (uitgesplitst naar bloedgroep: drie procent van de aanwezige oud-radicalen, zeven procent van de oud-communisten, en elf procent van de oud-pacifisten. Nu is dat lage percentage op zichzelf niet zo verwonderlijk: verstokte tegenstanders van de fusie zullen immers hoogstwaarschijnlijk ergens onderweg zijn afgehaakt.

Opvallend is evenwel de grote mate van instemming (negenveertig procent!) die er al vóór de totstandkoming van het Groen Links Akkoord (GLA) in mei 1989 bestond vóór een volledige fusie, op een moment dat daarvan nog überhaupt geen sprake was. De communisten, die toch altijd als het meest onwillig werden beschouwd, deden hier maar weinig onder voor de andere partijen. Door de retrospectieve benadering kan hier een positieve vertekening van de uitkomsten hebben plaatsgevonden, een vorm van *cognitieve dissonantie*: achteraf zal men zich niet graag negatief uitspreken over een eenmaal gemaakte keus. Ook al bestaat dit selectief herinneringsvermogen in zekere mate, dan nog mag de aanvankelijke fusiebereidheid worden beschouwd als een uitdrukking van de huidige identificatie met Groen Links. Het beeld van een 'overval der partijtoppen' dat aan de totstandkoming van het GLA kleefde, wordt door deze uitkomsten op geen enkele wijze bevestigd - of in ieder geval achteraf niet zo door het kader ervaren, wat voor de aanvaarding van het samengaan natuurlijk van levensbelang is geweest.

Progressieve Volkspartij

De 'offensieve' fusie van sociaal-democraten, links-liberalen en progressieve christenen kwam tot stand in de buitengewone omstandigheden van 1945. Een herhalingspoging van hun ideologische erfgenamen PvdA, D66 en PPR een kwart eeuw later mislukte. Het streven naar een Progressieve Volkspartij (PVP) leed schipbreuk, ondanks op gang komende samenwerking op lokaal niveau en tussen de parlementaire fracties. Voornaamste reden hiervoor was de uiteenlopende electorale ontwikkeling van het drietal. Om dezelfde reden is de kans gering op het welslagen van een samengaan van PvdA, D66 en Groen Links in de jaren negentig. Aanhoudende electorale achteruitgang maakt de PvdA rijp voor fusie, maar zolang D66 (en in mindere mate Groen

Links) als een communicerend vat profiteert van de neergang van de sociaal-democraten, is het perspectief op zo'n partij wel erg klein. Bovendien wil het Groen Linkse kader weinig weten van zo'n fusie: bijna negentig procent bleek hiervan tegenstander. Opvallend was echter dat binnen de groep van gewezen PPR-leden de sympathie voor een PVP nog het grootst was (17 procent). Kennelijk was het geloof der vaders bij de jongere generatie nog niet geheel verdwenen.

Bij de vier belangrijkste partijpolitieke fusies in Nederland was doorgaans sprake van een 'winnaar'. In de Vrijheidsbond gingen de behoudend-liberalen met de buit aan de haal, de sociaal-democraten domineerden al snel de PvdA, en in het CDA zouden de katholieken de lakens uitdelen.

Tot nu toe lijkt Groen Links gevrijwaard te blijven van het gezelschapsspel *Wie van de drie*, uitlatingen van Europarlementariër *Herman Verbeek* over de 'oude, stalinistische methoden van de CPN' daargelaten. Aan het einde van 1990 vonden de ondervraagde congresgangers in het algemeen dat de invloed goed over de partijen verdeeld was. Een jaar later bleek evenmin onvrede op dit punt. De sterke groei van de 'directe leden' van Groen Links met een onbevlekt partijverleden belooft wat dit betreft veel goeds.

T'ch kan het postnatale evenwicht nog versterkt worden, met name in verkiezingstijd. Het opstellen van kandidatenlijst en verkiezingsprogram, maar vooral de uitkomsten zelf kunnen tot spanningen leiden in een gelede partij die Groen Links van origine is. We zullen tot de eerste echte nationale electorale vuurdoop in 1994 moeten wachten om achter de werkelijke hechtheid van de partij te komen.